

Рецензент
Данілавічюте Е.А.,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії логопедії

Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ЗНАТЬ ПРО ДІЄСЛОВО В УЧНІВ 2-4 КЛАСІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Грибань Г. В.

У статті висвітлено результати виконання діагностичних завдань, спрямованих на визначення рівня засвоєння теоретичних знань про дієслово в учнів 2-4 класів з тяжкими порушеннями мовлення.

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, дієслово, предикат, українська мова.

Методика диагностики состояния сформированности знаний о глаголе у учеников 2-4 классов с тяжёлыми нарушениями речи

В статье освещены результаты выполнения диагностических заданий, нацеленных на выявление уровня усвоения теоретических знаний о глаголе у учеников 2-4 классов с тяжёлыми нарушениями речи.

Ключевые слова: тяжёлые нарушения речи, глагол, предикат, украинский язык.

Diagnostic technique of the condition of knowledge of the verb at pupils of 2-4 grades with severe speech disabilities

The results of performance of the diagnostic tasks aimed at identifications of level of assimilation of theoretical knowledge of a verb at pupils of 2-4 grades with severe speech disabilities are represented in the article.

Keywords: severe speech disabilities, verb, predicate, Ukrainian.

Зростання вимог до сучасної школи, а саме до підвищення рівня знань умінь та навичок, що необхідно опанувати за час навчання, обумовлює потребу в якісному вдосконаленні перебігу навчального процесу. Виникає необхідність у розробці та застосуванні таких навчальних методик та методичних прийомів, що б забезпечували досягнення високого рівня опанування програмовим матеріалом.

Контингент учнів школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення включає дітей з різноманітними логопедичними діагнозами, а саме: поліморфна дислалія, дизартрія, ринолалія, алалія, афазія, заїкання, обтяжені загальним недорозвитком мовлення, що характеризується обмеженістю мовленнєвого досвіду та особливостями психічного розвитку (О.Л. Жильцова, Г.А. Каше, Р.Є. Левіна, М.А. Савченко, Є.Ф. Собонович, Л.Ф. Спірова, та інші). Наявність у школярів різних за походженням та структурою дефекту тяжких форм порушення мовленнєвої діяльності спричиняє утруднення в навчанні рідної мови, особливо в учнів молодших класів. Завдання курсу Українська мова має на меті не лише озброїти учнів знаннями про мову, а й навчити застосовувати їх в мовленнєвій практиці. В спеціальних школах для дітей із ТПМ об'єктивно існують специфічні утруднення в навчанні учнів, особливо початкової ланки рідної мови. Особливо це стосується лексико-граматичного недорозвитку, яке зберігається і в старших класах. Мовленнєвий досвід учнів обмежений та нестійкий, словниковий запас збіднений та недостатньо диференційований. Відсутня основа, що забезпечує свідоме вивчення законів рідної мови.

Серед граматичних одиниць української мови дієслово характеризується найбільшою складністю і різноманітністю. В мовознавчій літературі є вказівки на визначальну роль дієслова у граматичному структуруванні української мови. Зазначається дієслівність української мови, отже центром висловлювання виступає дієслово. Шкільна програма передбачає вивчення дієслова, як частини мови, призначення якої полягає в тому, що вона є носієм динамічної ознаки, семантичні складові якої передаються досить розгалуженою системою граматичних категорій і їх матеріальних виразників – граматичних форм. Зважаючи

на те, що до вихідної парадигми цієї частини мови належить п'ять докатегоріальних дієслівних утворень, вона вважається найскладнішою (неозначена форма, способів форми, дієприкметник, безособова форма, дієприслівник).

Форма дієслова	На яке питання відповідає	Як змінюється	Яким членом речення виступає
Неозначена	що робити? що зробити?	незмінна форма	будь-яким
Способова	Що роблю? що робив? що буду робити? що робив би? що роби? тощо	за способами, часами, особами або родами, числами	присудком
Дієприкметник	який?	за відмінками, родами й числами	означенням, іменним присудком
Безособова форма на -но, -то	що зроблено?	незмінна форма	присудком у безособовому реченні
Дієприслівник	що роблячи? що зробивши?	незмінна форма	обставиною

Вивчення дієслова учнями з тяжкими порушеннями мовлення 2-4 класів розподілене за класами і дається в елементарному вигляді, маючи на меті засвоєння дієслова як частини мови, вивчення його форм і правопису [4].

В ході констатувального етапу дослідження поставало завдання визначити стан сформованості знань про дієслово в учнів 2-4 класів із ТПМ, за вимогами чинної «Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення», предмет «Українська мова».

Представимо зміст та розподілення програмового матеріалу з формування знань про дієслово в 2-4 класах

2 клас	3 клас	4 клас
Ознайомлення зі словами, що позначають різні дії (способи руху; способи вживання їжі; види побутової та сільськогосподарської праці; стани; дії, пов'язані з навчальною діяльністю). Загальне уявлення (визначення; питання що робити? що робить? що зробить та інші; визначення). Зміна дієслів за числами. Значення дієслова в реченні. Спостереження за вживанням дієслів в різних часових формах. Дієслова близькі та протилежні за значенням. Багатозначність.	Дієслово, як частина мови: загальне значення, питання, роль в реченні (присудок). Інфінітив. Дієслова доконаного і недоконаного виду (ознайомлення без терміну). Зміна дієслів за числами і часами. Теперішній, минулий і майбутній час Правопис не з дієсловами. Дієслова близькі та протилежні за значенням (антоніми та синоніми). Відбір найбільш влучного дієслова. Багатозначність дієслів. Використання дієслів в прямому та переносному значеннях.	Минулий час дієслова: вживання в мовленні, зміна по числам і родам, правопис родових закінчень. Загальне поняття про неозначену форму дієслова. Зміна дієслів за особами та числами в теперішньому і майбутньому часі Дієслова I та II дієвідміни. Правопис.

Як видно, спостерігається поступове ускладнення програмового матеріалу від класу до класу. Вивчення початкового курсу з української мови молодшими школярами 2-4 класів з ТПМ окрім практичного навантаження вимагає опанування теоретичних знань. Адже

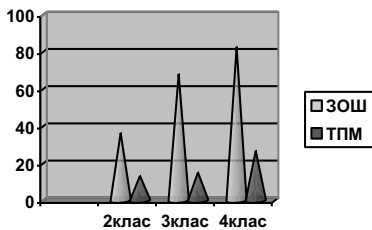
оволодіння мовленням на практичному рівні, достатньому для спілкування, не є запорукою у вивченні мови як предмету, що потребує опанування дитиною особливою діяльністю, оволодіння особливими якостями.

Теоретичний рівень обізнаності передбачає наявність знань, умінь та навичок, які дитина спочатку здатна виконувати на довільному рівні діяльності. Важливим аспектом опанування теоретичних знань виступає засвоєння школярами термінів. Засвоєння спеціальної термінології можливе за рахунок здійснення абстрагування істотних ознак, та узагальнення їх в одну групу. В працях Д. Богоявленського, С. Жуйкова, А. Орлової та ін. зазначено, що граматичні поняття засвоюються за рахунок логічної роботи мислення. Ними підтверджено пряму залежність результативності формування в молодших школярів понять від ступеня розвитку абстрагувальної діяльності їх мислення.

За мету даного блоку дослідження було прийнято виявлення рівня та особливостей засвоєння понять молодшими школярами із ТПМ у контексті теми «Дієслово». Учням було запропоновано завдання на визначення умінь розкривати зміст досліджуваних понять з теми «Дієслово» на словесній основі. Школярам було запропоновано в усній формі дати визначення таких понять, як «дієслово», «дієслова теперішнього, майбутнього та минулого часів (часові дієслова)», «неозначена форма дієслова», «написання не з дієсловами», «дієвідміни дієслова», «присудок». Засвоєння цих понять передбачено навчальною програмою, представлено в діючих підручниках, отже неодноразово опрацьовано на уроках української мови [1, 2, 3]. Ці види завдання можна розглядати як найскладніші, їх виконання свідчить про ступінь усвідомлення та вміння оперувати знаннями з означеної теми на лінгвістичному рівні.

Перевірка виконання діагностичних завдань, спрямованих на визначення рівня засвоєння теоретичних знань, показала низький рівень оволодіння та оперування правилами та поняттями учнями 2-4 класів з ТПМ. На діаграмах репрезентовано дані про стан засвоєння молодшими школярами понять, що передбачено уроками української мови з теми «Дієслово».

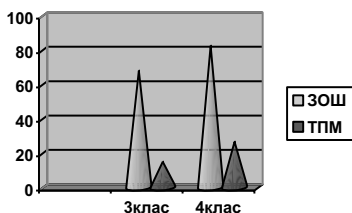
Стан засвоєння молодшими школярами поняття «дієслово» (%)

Інструкція до завдання: Що таке дієслово?

За правильну відповідь було взято формування визначення: «Слова, які називають дії предметів, відповідають на питання "що робити?" "що робить?" "що роблять?" "що робив?" "що зробив?" "що буде робити?" Це дієслова». Та доповнення відповіді наведенням прикладів. Виявлено низькі показники засвоєння даного поняття як в учнів загальноосвітніх класів, так і в учнів з ТПМ. Проте, зберігається динаміка збільшення правильних відповідей від 13,1% в учнів з ТПМ. Проте, зберігається динаміка збільшення правильних відповідей від 13,1% в учнів з ТПМ другого класу до 26,6% правильних відповідей на кінець четвертого. Відповідно в учнів без мовленнєвої патології від 36,2% правильних відповідей в другому класі до 82,5% в четвертому.

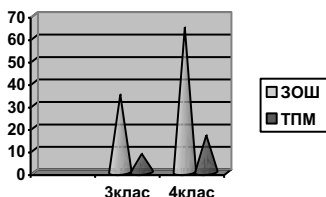
Стан засвоєння молодшими школярами поняття «дієслова теперішнього, майбутнього та минулого часів (часові форми дієслова)» (%)

Інструкція до завдання: Скільки часів має дієслово? На які питання відповідають дієслова кожного часу? Як змінюються дієслова минулого часу?

Правильними були такі відповіді: «Дієслова мають три часи: теперішній, минулий і майбутній». Учень мав вказати питання, на які відповідають дієслова кожного з часів, а також зазначити у відповіді: «Дієслова минулого часу, які означають дію одного предмета, змінюються за родами (чоловічий, жіночий, середній)» з наведенням прикладів. Правильних відповідей отримано 15% в учнів з ТПМ третього класу, на кінець четвертого - 26,6% правильних відповідей. Учні без мовленнєвих порушень показали вищий рівень засвоєння даних понять від 67,8% в учнів третього класу та 82,5% відповідно четвертого.

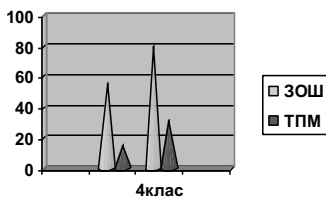
Стан засвоєння молодшими школярами поняття «неозначена форма дієслова»(%)

Інструкція до завдання: На які питання відповідають дієслова в неозначеній формі?

До правильних було віднесено відповіді з відтворенням правила та наведення прикладів дієслів в неозначеній формі. Отримано правильних відповідей лише у 8,2% учнів третього класу з ТПМ та у 16,5% - четвертого. 34,6% школярів загальноосвітніх класі без мовленнєвих порушень дали правильні відповіді в третьому класі і відповідно 64,5% в четвертому.

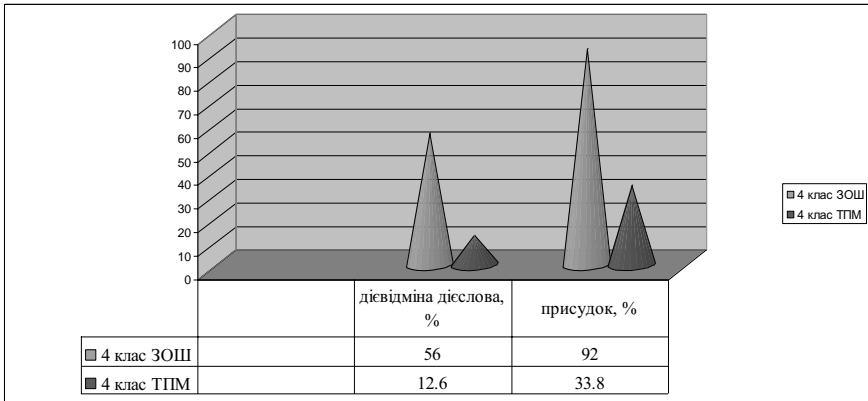
Стан засвоєння молодшими школярами правила «написання не з дієсловами»(%)

Інструкція до завдання: Як пишеться не з дієсловами?

За вірну було прийнято повторення повного правила з прикладами. Отримано правильних відповідей в учнів третього класу з ТПМ – 15%, та четвертого – 31,2%. У школярів зі звичайним мовленнєвим розвитком спостерігалось 55,8% правильних відповідей в третьому класі та 80,5% - в четвертому.

Стан засвоєння молодшими школярами поняття «дієвідміни дієслова»(%) та поняття «присудок» (%)

Інструкція до завдання: За якою ознакою дієслова поділяються на дієвідміни? Скільки дієвідмін мають дієслова?

Пропонувалося окрім відповіді навести приклади. Правильних відповідей серед учнів четвертих класів з ТПМ одержано 12,6%, тоді як в школярів без ТПМ – 56%.

Інструкція до завдання: Яким членом речення найчастіше є дієслово?

Дані діаграми засвідчують, що 92% школярів без мовленнєвої патології дають правильні відповіді. В учнів четвертого класу з ТПМ спостерігається лише 33,8% вірних відповідей.

Наступний крок полягав у здійсненні якісного аналізу наданих молодшими школярами відповідей. Неоднорідність відповідей дала змогу об'єднати учнів в чотири групи відповідно до рівня словесного відтворення досліджуваних понять. Так, до першої групи – високий рівень, увійшли учні, відповіді яких були логічними, повними, правильними та обгрунтованими. Другу групу – достатній рівень, склали учні, відповіді яких були не такими повними, як в учнів першої групи. У них під час самостійного формулювання визначення понять виникали помилки, які характеризували неповне уявлення про зміст поняття, що виражалося у виділенні не всіх його ознак, випускаючи з уваги важливі смислові ланки. Третя група учнів – середній рівень, характеризувалася недиференційованістю знань про досліджувані поняття, їх змішуванням з іншими поняттями. Характерним було також надання суттєвого рівня допомоги у вигляді навідних питань-підказок. Низький рівень – четверта група, склали відповіді учнів, що відмовилися або проігнорували завдання. Також сюди віднесено схоластичні відповіді, що просто повторювали запитання чи його частину.

Дослідження стану сформованості цих знань дозволяє констатувати особливості та спроможність учнів 2-4 класів з ТПМ засвоювати теоретичну інформацію, вміти актуалізувати її в навчальних умовах, оперувати лінгвістичними поняттями. Виявлено, що учні 2-4 класів з ТПМ не володіють в достатній мірі наведеними поняттями. Виникає необхідність більш детального вивчення та аналізу стану засвоєння знань про дієслово в учнів зазначеної категорії через виконання діагностичних завдань, спрямованих на вивчення рівня сформованості практичних умінь та навичок, як емпіричного досвіду, що є запорукою узагальнення та подальшого створення абстрактних моделей, які починають існувати у якості теоретичних знань та дозволяють раціоналізувати весь процес навчання.

Література:

1. Білецька М.А. Рідна мова: підруч. Для 2 кл. М.А. Білецька, М.С. Вашуленко – 4-те вид. – К.: Освіта, Освіта 2009, 2010. – Ч.ІІ. – 127с.

2. Вашуленко М.С. Рідна мова: Підруч. Для 3кл./ М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко. – К.: Освіта, 2003. – Ч.ІІ. – 112с.
2. Вашуленко М.С. Українська мова: Підруч. Для 4кл. загальноосвіт. навч. закладів / М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик, О.І. Мельничайко; За наук. ред.. М.С. Вашуленка. – Харків: Сидня, 2012. – Ч.ІІ. – 128с.
3. Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Частина 1 / Тищенко В.В., Данілавічотє Е.А., Гаврилова Н.С. / За ред. М.К. Шеремет – К.: Неопалима купина, 2006. – 360 с.

УДК 376:3646896-053.2/.6](477)

Рецензент[^]
Дегтяренко Т. М.,
доктор педагогічних наук, професор

СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ МОДЕЛІ ДОПОМОГИ АУТИЧНИМ ДІТЬМ В УКРАЇНІ

Гужва М. А.

У статті систематизовано наукові факти, які наведено у останніх наукових публікаціях з проблем організації навчання та виховання аутичних дітей у країнах далекого та близького зарубіжжя. На основі існуючих в інших країнах систем допомоги дітям з аутичним спектром порушень визначено модель допомоги цій категорії дітей на регіональному рівні.

Ключові слова: аутичний спектр порушень, аутизм, соціальна інтеграція, інклюзивне навчання, корекційне навчання, система допомоги.

Становление новой модели помощи аутическим детям в Украине

В статье систематизированы научные факты, которые приведены в последних научных публикациях по проблеме организации обучения и воспитания аутических детей в странах дальнего и близкого зарубежья. На основе существующих в других странах систем помощи детям с аутическим спектром нарушений определенно модель помощи этой категории детей на региональном уровне.

Ключевые слова: аутический спектр нарушений, аутизм, социальная интеграция, инклюзивное обучение, коррекционное обучение, система помощи.

Formation of a new model of care for autistic children in Ukraine

In article the scientific facts which are given in the last scientific publications on a problem of the organization of studies and education of autism children in the in the countries of distant and near foreignness. On the basis of systems of the help existing in another countries to children with an autistic range of violations definitely model of the help of this category of children at regional level.

Key words: autism spectrum of violations, autism, social integration, nklyuzivne studies, korekciyne studies, system of help.

Постановка проблеми. Спектр аутичних порушень – це спектр багатоманітних різновидів, відмінностей, відхилень і порушень, для яких характерним є порушення соціальної інтеграції і небажання, навіть боязнь аутичних людей вступати в будь-який контакт із суспільством, зокрема зі своїм оточенням. Коли ці недоліки долаються, для аутичної дитини відкривається змістовний світ життя, при цьому аутичне усамітнення та відчуження від свого оточення поступово стирається.

З поміж викликів, що постали перед нашим суспільством, надзвичайно гострим є забезпечення рівного доступу до освіти аутичних дітей, оскільки вони потребують спеціальних умов виховання, корекційного навчання та розвитку особистості у форматі соціальної інтеграції їх у реальне життя.

Аналіз актуальних досліджень. Останнім часом означена проблема стала гостро актуальною стосовно дітей з аутистичним спектром порушень, навчання та виховання яких, потребує особливих підходів, навіть у організації самого процесу.